

Ja kuni ilma inimplapsi sünnib, jääb alles põld ja künnivagu ka!

PERESSAARE TAASSÜND

Eesti Vabariigi Valitsuse määruse «Asundustegevuse arendamisest vabariigis» projektist: «...eesmärgiks on ajalooliselt väljakujunenud, kuid nüüdisajal asustamata või väheasustatud külade taas-elustamine ning endiste põllumajanduslike maade põllumajanduslikku tootmisse lülitamine, samuti põllumajanduslike maade laiendamine täiendava uudismaa üles harimisega ning nende küladele juurdepääsuteede, elektri- ja sideliinide ning teiste sotsiaalsete olmetingimuste (koolimajad, kauplused, teenindussfäär jne.) loomine või taastamine.»

Kaugelt üle miljoni hektari kunagi kasutusel olnud põllumaast on tänaseks võssa kasvanud või mõnel muul põhjusel kasutusest väljas. Miks on nii juhtunud, sellele küsimusele on võimatu üheselt vastata. Kui üldistada, siis on see omaaegse sotsialistliku suurpõllumajanduspoliitika tulemus. Nüüd tuleb vead heastada ja mida energilisemalt, seda parem. Veel on elus inimesi, kes mäletavad oma sünnikohti, koduküla, elu seal. Veel ei ole kustunud mälestused kodutalust...

PERESSAARE

30-NENDATE AASTATE keskel, kui enam ei jätunud kõigile soovijale põllumaad, kuid oma maakodu rajada tahtjaid veel jätkus, otsustas tollane Eesti Vabariigi Valitsus asunduspoliitika ka-suks. See võimaldas hõlvata väheviljakaid, seni põllumajanduses kasutamata riigi tagavaramaid. Sellest ajast elavnes elu kaugel metsakülas Peressaares. Siia otsustas riik asunduse luua. Arhiivist pärit asunduskaart näitab, et välja mõõdeti 104 asundustalu pindalaga 16–25 ha. Riiklik asunduspoliitika nägi ette, et riik ehitab elu- ja kõrvalhooned, harib üles 3–4 ha uudismaad, ehitab oma kulu ja kirjadega teed, kaevab kui-vendamiseks magistraalkraavid. Seejärel müüdi need asundustalud sümboolse sissemaksu eest ja pikaajalise laenuga asunikele, kelle valis riigi asundusamet. Tingimuseks oli veel, et uut taludel pidi olema vähemalt nii palju harimiskõlblikku maad, et see suutis ära elatada ühe talupere.

Riik jõudis valmis ehitada umbes 90–95 asundustalu. Kümnekond asunikku tegid seda ise. Kui juurde arvestada varem siin metsade keskel olnud talud, siis loeti Peressaare õitseagadel 1939.–1940. a. siin kokku 120 taluperet 570 inimesega, neist 320 last. Majad ehitati arhitekt Eva Nõva projektide järgi. Ühe katuse all oli elumaja, laut ja söödahoidla. Perspektiiv nägi ette, et järjele jõudnuna ehitab asunik endale uue elumaja, vanast aga saab söödaköök.

Asundustalud ei olnud jõukad. Peres oli tavaliselt 1–2 hobust, 1–4 lehma, minimaalselt põlluharimisriistu. Ärksamad ja töökamad jõudsid lisaks olemasolevale 3–4 ha põllumaale juurde teha veel 5–6 ha uudismaad, rajada viljapuuaiad. Peressaare-Jaama piirkonna asunikud käisid talviti lisa teenimas metsatööl. Muide, uudismaa üles-

harimise eest maksis riik asunikele tasu. Sellega oli võimalik kustutada taluostu võlga.

Asunduses oli oma teraviljakuivati, talumeierei, seppapada, talukauplus ja muidugi kool.

Sõja eel ja ajal vähenes elanike arv, kuid mitte niivõrd, et see oleks otsustavalt halvanud asunduse elu. Allakäik algas kollektiviseerimisega. Vägisi ja mõtlematult loodud ühismajand oli surnult sündinud laps. Kolhoosi loomiseks siinmail puudusid elementaarsedki eeldused. Polnud kohta, kuhu loomad kokku tuua, põllud olid metsasiiludega eraldatud ja nende masiivistamine poleks ka praeguste tehnikavahendite olemasolu korral mõeldav olnud.

1957. aastal kolhoos likvideeriti ja maad anti üle metsamajandile. See otsus tappis Peressaare kui asunduse. Põllumaad ei tohtinud talul enam olla, õueaiamaa ei tohtinud. Riigitööd metskonnas aga ei jätunud. Kui 1959. aastal elas siin veel 319 inimest, siis aasta tagasi loeti Peressaare elanike arvaks 19 alalist ja 3 ajutist elanikku, kes elavad 10 majas. Neist üks on metskonna kordon.

KES TAPPIS PERESSAARE?

TEAME, et kuuekümnendatel aastatel algas põllumajanduses gigantomaania. Vähegi väiksemad majandid liideti. Ikka inimese helgema tuleviku nimel. Formaalselt juhtis seda tegevust nõukogude võim oma täitevorganite kaudu, tegelikult aga otsustas Kommunistlik Partei. Partei otsustas, millised majandid liita, millist toodangut üks või teine majand peab andma, kuhu ehitada elamu, kuhu tee, kuhu kool. Partei otsustas, millised külad või asundused on perspektiivsed, millised mitte. Isiklikult arvan, et Peressaare väljasuretajaks oli kohalik rajoonikomitee, sest vaevalt teati Tallinnas või Moskvast sellest asundusest, tema perspektiivsusest või perspektiivtusest. Selle otsustasid siinsed

funktsionärid. Kes konkreet-selt, ei oska öelda, kuid välja-paistva töö eest rajooni arendamisel on nii mõnigi tolleaegne rajooni partei tipppegelane üle kolunud pealinna kõrgemale ametipostile.

PERESSAARE KOOL JA SELTSIELU

ASUNDUSSE oli vaja uut kooli. Selle projekteeris sama arhitekt, kelle projektide alusel olid siin ehitatud ka asundustalud.

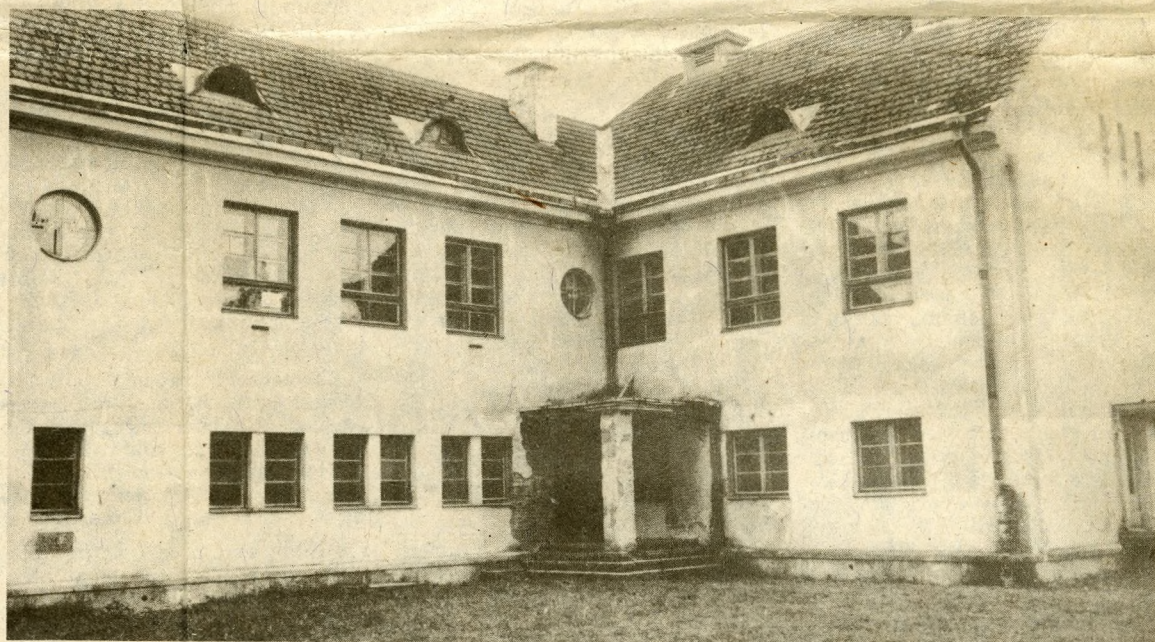
1937. aastal leidis Eesti Vabariigi riigivanem Konstantin

oli koos üle 500 selle kooli vi-listlase. Aga kui paljud ei saanud tulla, ei tea keegi.

MIS SAAB EDASI?

PAAR nädalat tagasi oli koolimajas koos paarsada selles asunduses sündinud, elanud ja siin õppinud endist peressaarlast. See kokkutulek organiseeriti küll küla päevade nime all, kuid kujunes kooli vi-listlaste erakorraliseks kokkutulekuks. Vanade aegade meenutuste kõrval arutati, mis saab edasi. Küla ja seltsielu keskpunktile — koolile — oli lei-

korralduskavade koostamiseks. Kuu aega hiljem tuleb valitsusele esitada juba asundustegevuse alustamise programm. Eesti Vabariigi Materiaalsete Ressurs-side Ministeerium ja Eesti Vabariigi Põllumajandusministeerium peavad varustama taastatavad asunduspiirkonnad materiaalsete ressursidega vastavalt maakonna poolt esitatud programmile nii nomenklatuuris kui mahus. Väljatöötamisel on asundustegevuse kaudu taasta-

Päts tee Peressaarde. Põhju-seks oli rajatavale koolimajale nurgakivi panek. Ehitus edenes ja varsti võisid siinsed poisid-tüdrukud uues koolis tarkust taga nõuda. Õpilasi jätkus. 5 klassikomplektis õppis kooli õit-seajal korraga 120–140 last. Ma-ja tuli võimas, ehitatud hoole, armastuse ja perspektiivitundega. Projekt nägi ette, et õpilaste arvu suurenedes on võimalik teha koolile juurdeehitis.

Koolimaja ei olnud sealkandis ainult tarkusetempel. Tema üm-ber keerles kogu asunduse seltsielu. Siia tuldi kokku küla-koosolekuteks, siin peeti pidu-sid, siin veetis noorsugu oma vaba aega. Siin tantsiti, laul-di, peeti külasimmaneid. Ai-nuüksi rahvatantsijaid tegut-ses kooli juures 80 paari.

Ja siis tuli tühjus. Tänaseks on maja küll hästi säilinud, kuid vajab kapitaalremonti. On ol-nud lausa kuritegu sellist maja tühjana seista lasta. Hea veel, et mõnel «tarkpeal» ei ole tul-nud mõtet sinna mõni ladu või teab mis veel teha. Muide, koo-li 50. aastapäeval 3 aastat tagasi

tud lõpuks rakendus. Sinna peab lähiaegadel tulema talu-lastekodu, hiljem ka algkool. Pe-ressaare taasasustamine? Jah! Riik on oma vigadest aru saa-nud ja nüüd olid kokkutulnuile asunduse perspektiividest rää-kima tulnud Eesti Vabariigi Põllumajandusministeeriumi ta-lude osakonna juhataja härra Jõesaar ning abimaavanemad härrad Majajäas ja Aidma. Ko-hal olid ka praeguste maavalda-jate tippjuhid.

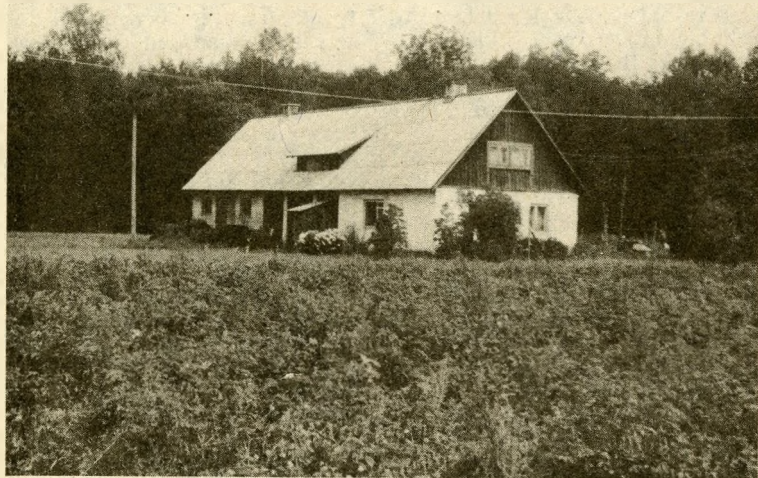
Kohalolijad said teada, et riik on otsustanud taasasustada asun-dustegevust, kusjuures Ida-Vi-rumaal alustatakse Peressaarest ja Sinimäest. Selleks peab riik vajalikuks luua riigieelarve va-henditest talufondi juurde asun-duskapital, mille kasutamist ju-hib ja suunab asundusnõukogu. Et asjal on tõsi ja kiire taga, vii-tab fakt, et juba käesoleva aasta 1. septembriks tuleb meie maa-konnavalitsusel esitada Riikli-kule Maa-ametile Peressaare ja Sinimäe asunduspiirkonna koh-ta vajalikud lähteandmed maa-

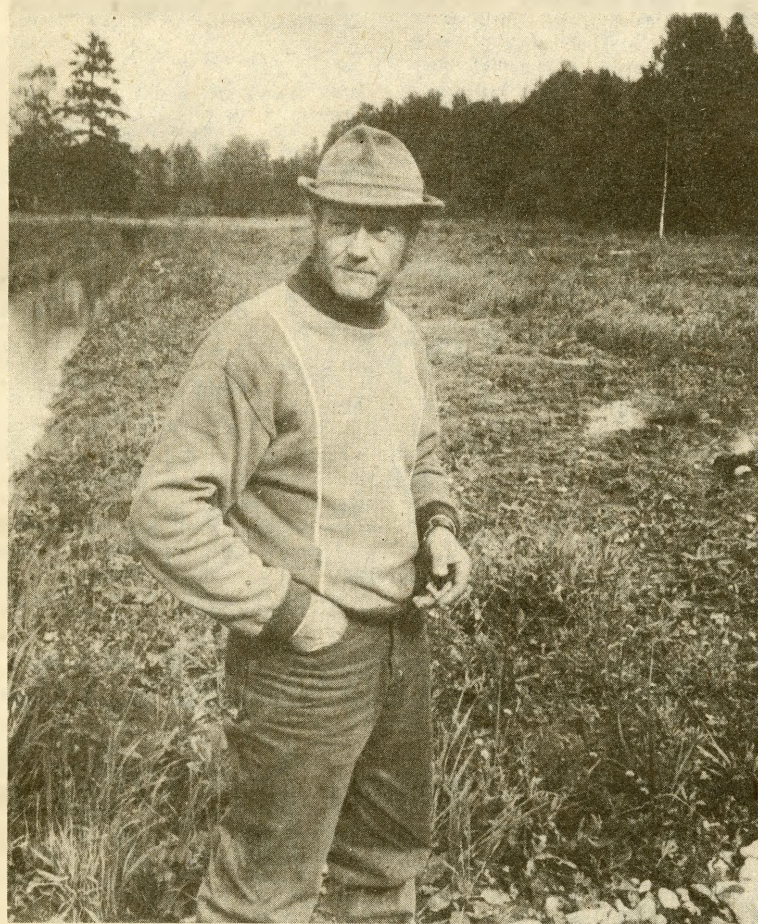
tavate talude peremeestele keh-testatavate soodustuste ja riik-liku abi süsteem. See peab val-mis olema juba 15. septembriks.

Nädala pärast peavad endi-sed peressaarlased kindlalt üt-lema, kes tahab oma isakodu taastada, kes mitte, avaldama soovi talukaupluse rajamiseks ja meierei pidamiseks. Seni on kuus julget, neist üks tegut-seb.

ESIMENE TALUNIK

JUBA enne taluseaduse vas-tuvõtmist alustas praeguses Lääne-Viru maakonnas, endises Rakvere rajoonis elav Ülo Lee-mets oma vanematekodu taas-tamist. Maad määrati mehele 30,4 ha. Endistest hoonetest pol-nud midagi säilinud, alles olid vaid elumaja müürid ja Pätsi valitsuse poolt kaevatud pea-kraav. Ajutise peavarju andis naabrimees. Siia oli kaasa tuua oma traktor ja tugev tahe. Tei-ne traktor õnnestus osta EPT-st.

Vastavalt valitsuse lubadustele tellis ta möödunud aasta majakuus kohaliku Talunike Liidu kaudu elektri- ja telefoniliini ning puurkaevu projekti. Loomulikult ka ehitamisest pole aga siiani ei kippu ega kõppu. Aasta tagasi alustasid agaralt maaparandajad. Vastavalt projektile (mitte Ü. Leemetsa soovile) ehitati üle peakraavi truup. Kenasti tehtud, aga isegi suvist vihmavett ära ei juhi. Mis juhtub siis veel kevadise suurvee ajal või sügiseste vihmadega? Mis võib juhtuda, on juba selge — poole kevadel mahapandud kartulist määndas liigvesi, mis loodus järele jättis, võtsid metssead. Sellel sügisel jääb kartulinoppimise vaev nägemata.

Kevadel EPT jätkas. Puhastas võsast osa põldu, tegi teid. Jaanipäevajärgsete vihmadega lõgaseks muutunud pinnal jäi aga töö seisma. Mehed ja masinad kadusid ja on siiani kaotatud. Planeeritud taliviljakülv jääb seega ära.

Mõni nädal tagasi käis Ü. Leemetsa maadel Jõhvi Talunike Liidu tegevsiimees. Lepiti kokku, et KEK-i abiga hakatakse ehitama loomalauda. Projektki olemas. Seni on ka sellel tandrill vaikus. Kas selline abi, mis siiani on enamasti piirdunud vaid sõnadega, ergutab teisi siitkandi mehi talu taastama, on küsitav.

Võib-olla elavnéb elu siinkandis nüüd, kus riik on otsustanud Peressaare oma õla alla panna.

MAAKONNA PÖLLU-MAJANDUSPETSIALISTID ARVAVAD,

et Peressaarde on perspektiivikas taasluua asundustalud. Talu suuruseks pakutakse vähemalt 30 ha, vähem ei tasu ära. Siinsete maade boniteet on 28—35 hindepunkti. Siit on saadud kuni 30 ts heina hektarilt. Nendel maadel võib kasvatada peale põldheina veel naerist, kaalikat, poolsuhkrupeeti, kaera ja vähesel määral ka otra. Saagikus oleneb otseselt olemasoleva õhukese viljakandva mullahorisondi säilitamisest ja seejärel väga ettevaatlikku, mõistlikku harimisega selle suurendamisest. Saagikuse kiire kasv mulla kvaliteedi arvel ei ole võimalik.

Suur on vajadus maaparanduse ja kultuurtehniliste tööde järele, kuid olemasoleva maaparandustehnoloogia ja tehnika vahendite juures on selle tegemine suuresti küsitav. Raske te masinatega pinnasel trampimise ja selle segipööramise efekt võib osutuda vastupidiseks ja saagikus võib langeda veerandini senisest. Odavaks siinkandis maaparandus igatahes ei kujune. 1978.—1979. aastal hakati Peressaarde maaparandust projekteerima. Kui selgus, et ühe hektari maksumuseks tuleb umbes 2000 rubla, jäeti töö pooleli.

Asundustalude tootmissuund

võiks olla tunduvalt mitmekesisem, kui seda lubab praegune taluseadus. Põhitegevuseks võiks olla piima ja liha tootmine veisekasvatuse baasil, tõuveisekasvatuse, metsanduse. Võiks luua ka harrastustalu, kus pere põhitegevuseks on käsitöö (näiteks sepa- ja puusepatöö). Ja miks ei võiks harrastustalunikuks olla ka arst või õpetaja või muu tegevusega seotud teenistuja.

Asundustalu peremeeste valik peaks toimuma konkursi alusel pärast seda, kui on selgunud, kas õigusjärgseid talude taastajaid on ja kui palju neid on. Muude omaduste juures tuleks konkursil arvestada talupere mehe võimeid teha talutööd, tema haridust, senist elukutset, siset maaga, elukogemusi, pere suurust (mida suurem, seda parem). Kellele talu anda, peaks otsustama kohalik omavalitsus (vald).

Arvestades olemasolevaid tingimusi, läheks siinkandis asundustalu taastamine maksma keskmiselt 100 000 rubla, millest kuni kolmveerand kuluks elumaja ja kõrvalhoonete ehitamiseks, ülejäänud masinate, põlluharimisriistade ja karja soetamiseks. Ehitusmaterjalil, masinate ja tehnoloogiaseadmete eraldamine peab olema riigi poolt tagatud. Jagamisel peab asundustaludele jagatav jääma maakonna põllumajandusosakonna kompetentsi koos valla ja Talunike Liiduga. Ehituse tähtaeg peaks olema mitte pikem kui poolteist, maksimum kaks aastat. Alates 1992. aastast võiks igal aastal valmis saada 2—3 majapidamist.

Asunduse loomine on ainult siis mõeldav, kui ühel ajal talude ehitamisega taastatakse koolimaja, luuakse kohalik talukauplus, meierei, sepaada ja muud igapäevaseks eluks ja tööks vajalikud teeninduspunktid, unustamata sealjuures ka arstiabi.

Riik peaks tagama kogu põllumajandustoodangu kokkuostu kohapeal.

Asundustalude taasloomine on riiklik poliitika. See on meie põllumajandusliku tegevuse üks, kuid mitte vähetähtis osa. Asundustalude tarvis antavad riiklikud vahendid on täienduseks sellele, mis juba on antud talunikele.

AEG ON PÖÖRANUD JA INIMESED (RIIK) ON JÄLLE HAKANUD MAALE MOTLEMA.

Uno-Tambet UUSEN

Piltidel: 1. Peressaare asunikutalu nõukogudeaegse katusega. Heledam osa on elumaja, keskel heinahoidla, lõpus loomalaud. 2. Lilli ja Heinrich Lepasaar on siinmail vastu pidanud 1933. aastast. 3. Peressaare vana koolimaja, tulevane talu-lastekodu. 4. Peressaare esimene nüüdisaegne Üle Leemetsa oma vanema te maal. 5. Üle selle silla sõitja jõuab poole kilomeetri pärast koolimaja juurde. Kui jõuab, sest silla remondiks eraldatud 40 tm ehitusmaterjali kasvab alles mets.

Matti KÄMÄRÄ fotod

